

Třicet let osvobození Československa

MILAN KLUSÁK

Rok 1975 je jedním z takových letopočtů, který již od svého prvního dne vstoupil do historie naší země s předznamenáním mimořádnosti svého významu. Třicet let od osvobození Československa je výročím, které zahrnuje již solidní časový úsek, takřka třetinu století. Vyzývá tedy jak ke vzpomínkám na historické dny vítězství nad fašismem a osvobození naší vlasti slavnou Sovětskou armádou, tak i k hodnocení té třicetileté cesty, kterou československý lid prošel od oněch dnů až do své socialistické současnosti.

Jubilejní rok zastihuje Československo v období všestranného rozvoje socialistické společnosti, jehož výsledky i rýsující se perspektivy do budoucích let dosvědčují, že cesta bojů a zápasů, práce a úsilí, kterou národy Čechů a Slováků pod vedením Komunistické strany Československa prošly, byla spolehlivou cestou, která naplnila cíle a tužby programu, s nímž do revolučního boje za socialistickou přestavbu společnosti a zabezpečení svého společného státu vstoupily. Jedním ze základních předpokladů spolehlivosti cesty budování socialistického Československa byla nesporně jeho mezinárodně politická orientace, jeho místo i působení v mezinárodních vztazích. Boj o socialistickou mezinárodní orientaci byl vždy součástí celkového třídního boje o osud a vývoj země, o její mezinárodní bezpečnost. Spojenectví se Sovětským svazem v rodině bratrských socialistických států je jednou z nejzákladnějších jistot zítřků československého lidu a jeho socialistického státu.

Třicet let od osvobození Československa představuje tedy také třicet let historie mezinárodního postavení Československa a zápasů o jeho politické a právní zabezpečení.

Postavení, úloha i bezpečnost kteréhokoli státu v soudobém třídně rozděleném světě, jsou především určovány tím, na které straně barikády světového zápasu o současný a budoucí společenský vývoj stojí: zda stojí na straně boje za skutečný společenský pokrok, za socialismus, či na straně reakční minulosti, na straně imperialismu. Významné mezinárodní postavení Československa v současnosti, jeho aktivní úloha při přeměně světa v lepší socialistický řád a jeho bezpečnost jsou dány tím, že Československá socialistická republika je dnes pevným článkem světové socialistické soustavy, v jejímž čele je Sovětský svaz.

Toto bezpečné a pevné postavení Československa nevzniklo samo sebou, ale představuje jeden z hlavních historických výsledků socialistické revoluce v naší zemi. Zcela jiné bylo mezinárodní postavení předválečné, kapitalistické republiky, jak to dotvrdil její osud. Československá buržoazie, orientující se na západní mocnosti, nezabezpečila v tomto svazku bezpečnost a nezávislost státu, ale kapitulací před hitlerovskou expanzí obětovala jeho existenci zájmům imperialistické velmocenské hry. Třídní zájmy buržoazie se tak hluboce a navždy rozešly s životními zájmy lidu a jeho země.

Z vítězství nad fašismem ve druhé světové válce a díky osvobozenécké úloze Sovětského svazu se znovu zrodila svoboda Československa a plně se obnovila jeho státní nezávislost. Československý lid, poučený ze zrady vlastní buržoazie i západních mocností, si začíná od té doby budovat svůj lidově demokratický a později socialistický stát, jako stát dělníků a rolníků, soudružsky spolupracující s ostatními socialistickými zeměmi, na prvním místě se Sovětským svazem.

Tricet let od obnovení nezávislého Československa v květnu 1945 prověřilo, ve světle staletých zkušeností našich národů, správnost osudového rozhodnutí československého lidu pro socialistický společenský řád a pro třídní sepětí se společenstvím socialistických zemí. Prokázalo i význam a historickou úlohu mezinárodněprávních zakotvení spojeneckých svazků a bratrské spolupráce Československa se socialistickými zeměmi, především ve dvoustranných smlouvách se Sovětským svazem i v mnohostranné Varšavské smlouvě a základních dokumentech Rady vzájemné hospodářské pomoci. Tyto mezinárodněprávní instrumenty pomáhaly a pomáhají zajišťovat jak mezinárodní bezpečnost, tak základnu bratrské spolupráce a vzájemné pomoci pro Československo, jakožto součást světové socialistické soustavy, která je hlavní silou pokroku a míru v současném světě.

*

Každý stát již při svém zrodu se stává reprezentantem moci vládnoucí třídy. Již od svého počátku se dostává zákonitě do mezinárodních vztahů s ostatními státy. Tyto vztahy jsou dány třídní povahou státu. Nikdy nebyly a nejsou statické, ale dostávají v průběhu historických změn ve vývoji třídního boje uvnitř státu i na mezinárodním fóru rozdílnou dynamiku a orientaci. To platí i o vzniku československého státu, o jeho trvání před druhou světovou válkou a po ní, jakož i v současné době.

Vznik československého státu v r. 1918 byl dějinným úspěchem staletého boje českého a slovenského lidu za národní a státní samostatnost. Došlo k němu v počátcích nové epochy v historickém vývoji lidstva, zahájené Velkou říjnovou socialistickou revolucí, jejíž ohlas a příklad vzedmuly revoluční vlnu, která ovlivnila a urychlila i rozpad Rakousko-Uherska a vznik samostatné Československé republiky. Leninské myšlenky Velkého října inspirovaly československé pracující, aby vyzvedli nejen národní, ale i sociální cíle svého zápasu.

Tehdy se však v Československu zmocnila vlády buržoazie. Charakter

její zahraniční politiky byl určen jejími třídně mocenskými zájmy. Ty se v podstatě podřizovaly globálním cílům politiky imperialismu. Československá republika se stala součástí tehdejšího protisovětského seskupení ve střední a jihovýchodní Evropě, známého jako tzv. cordon sanitaire. O anti-sovětském a antisocialistickém zaměření první buržoazní republiky svědčí nejlépe skutečnost, že Československo bylo jedním z posledních evropských států, který uznal existenci Sovětského svazu de jure. Stalo se tak teprve v roce 1935, v období nástupu hitlerovského fašismu, zřejmě v souvislosti s obavami před nacistickou hrozbou.

V tomto roce došlo 16. května k uzavření spojenecké smlouvy mezi Československem a Sovětským svazem,¹⁾ avšak pouze v návaznosti na obdobnou smlouvu mezi Francií a Sovětským svazem.²⁾ Její účinnost tak byla podřízena rozhodnutí Francie. Vzhledem ke spojeneckému svazku mezi Francií a Anglií to současně fakticky znamenalo podřízení československé zahraniční politiky rovněž britské vládnoucí buržoazii.

Společné protisovětské zájmy francouzské a britské buržoazie se však nakonec ukázaly silnějšími než jejich zájem o nezávislé Československo. Za jejich přímé účasti došlo 29. září 1938 k mnichovskému diktátu, jehož následkem bylo odtržení od Československa jeho pohraničních území.³⁾ Tím bylo Československo zbaveno praktické možnosti obrany a otevřena cesta k jeho úplné likvidaci, k níž také došlo nacistickou okupací v březnu 1939. Za bezprostředního ohrožení republiky hitlerovským Německem spoléhala československá buržoazní vláda do posledního okamžiku na pomoc západních mocností. Nakonec však dala přednost své třídní solidaritě s nimi, přijala mnichovský diktát a kapitulaci před hitlerovským Německem, kterému tím spolupomáhala otevírat prostor k jeho expanzi na Východ – proti Sovětskému svazu. A přitom to byl jediný Sovětský svaz, který Československu nabízel pomoc k boji proti agresi, na obranu republiky.

Tyto tragické události prokázaly, že tehdejší zahraničně politická koncepce československé buržoazní vlády, orientovaná na Francii a Velkou Británii, nedokázala vůbec zabezpečit národní zájmy a bezpečnost Čechů a Slováků. Proti této koncepci stála však již tehdy, vlastně od prvních let existence Československé republiky, opačná koncepce, formulovaná Komunistickou stranou Československa, spatřující zajištění nezávislé a bezpečné existence Československa v socialistické přeměně jeho vnitřního života a v jeho úzkém přimknutí k Sovětskému svazu.

Tato správná a revoluční koncepce se však postupně prosazovala teprve v průběhu národně osvobozenického boje za druhé světové války, proti snahám a přes odpor československé buržoazie. Její představitelé na Západě totiž nadále počítali s tím, že v obnoveném československém státě si udrží

1) Č. 195/1935 Sb. nebo *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky*, Praha 1963, str. 51 a násl.

2) Tamtéž, str. 47 a násl.

3) Tamtéž, str. 57 a násl.

své pozice a budou jej opětovně orientovat na západní mocnosti. V tomto duchu např. jednali s polskou emigrantskou vládou v Londýně o vytvoření konfederativního svazku, který měl mít antisovětské zaměření.

Skutečný vývoj mezinárodního postavení i vnitřní situace Československa však v rozhodující míře ovlivnily dva objektivní faktory. Jedním byla vedoucí úloha Sovětského svazu ve válce proti hitlerovskému Německu, přesvědčivě potvrzená v r. 1943, kdy došlo k zásadnímu přelomu ve vývoji druhé světové války. Druhým faktorem byl vnitřní vývoj v okupovaném Československu, kde lidové masy stále více spojovaly svůj národně osvobozovací zápas s řešením sociálních otázek, jak to požadovala komunistická strana, která se stále výrazněji stávala vedoucí a inspirující silou.

Tyto nové jevy si musela uvědomit i londýnská vláda, která nakonec, byť i neochotně, sjednala se Sovětským svazem dne 12. prosince 1943 Smlouvu o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci.⁴⁾ Tato smlouva garantovala Československu, že se nestane obětí opakované německé agrese. Dávala do budoucna záruky vnější bezpečnosti samostatného, nezávislého československého státu a vytvořila pevné základy jeho pokrokového poválečného vývoje a jeho nové zahraničně politické orientace na spojení se Sovětským svazem.

Smlouva, sjednaná mezi socialistickou velmocí a malým středoevropským státem v ohni druhé světové války, byla výrazem životnosti leninských idejí a tradic v zahraniční politice Sovětského svazu. Sovětský svaz tak v závěru války dovršoval své dřívější úsilí pomoci československému lidu v jeho protifašistickém zápase. Podpisem této smlouvy se otevírala nová etapa československo-sovětských vztahů, charakterizovaná především tím, že se vzájemné vztahy staly pevnějšími, že byly výrazem společného boje národů obou zemí proti barbarskému nepříteli a že byly výsledkem prohlubujícího se přátelství, zpečetěného společně prolitou krví.

Jan Šverma napsal v Československých listech 1. května 1944, že „náš národ si přeje žít v přátelských vztazích se všemi mírumilovnými národy světa a má zájem na tom, aby jejich jednota, která se utvořila v průběhu hrozné války, byla pevná a trvalá. Dále je samozřejmé, že po všech předválečných a válečných zkušenostech budeme hledat hlavní oporu své znovunabyté národní a státní nezávislosti v nejpevnějším přátelství se Sovětským svazem, ve východní orientaci.“

Potvrzení nové orientace na spojení a přátelství se Sovětským svazem a na nové poválečné uspořádání, které by skutečně zaručilo bezpečnost Československa, nebylo však dosaženo snadno. Prosazení této politické linie se stalo předmětem intenzivního politického boje s praviceovými a prozápadními představiteli v londýnské vládě. Rozhodující zásluhu na vítězném dovršení tohoto boje mělo moskevské vedení KSČ v čele s Klementem Gottwaldem, které rozpracovalo a důsledně prosazovalo promyšlenou leninskou koncepci národně demokratické revoluce v česko-

⁴⁾ Tamtéž, str. 83 a násl. nebo č. 11/1946 Sb.

slovenských podmínkách, s cílem vytváření předpokladů pro její přerůstání v revoluci socialistickou.

Nová zahraničně politická orientace poválečného Československa byla formulována v Košickém vládním programu z 5. dubna 1945 takto: „Smlouva československo-sovětská z 12. prosince 1943 o vzájemné pomoci, přátelství a poválečné spolupráci bude určovat pro veškerou budoucnost zahraničně politickou pozici našeho státu.“

Avšak ani realizování zahraničně politické linie Košického vládního programu se neobešlo bez politického boje. Národně socialistická a lidová strana, i ostatní pravicově orientované síly, nepromeškaly žádnou příležitost k tomu, aby útočily na toto směřování politiky Československa a snažily se je zmařit. Stačí připomenout situaci okolo odmítnutí Marshallova plánu, ve kterém spatřovala československá pravice reálnou možnost restaurace prozápadní zahraničně politické orientace státu.

Podmínky pro nerušené uskutečňování československé socialistické zahraniční politiky, vycházející z leninských zásad, byly vytvořeny teprve vítězstvím československého pracujícího lidu v únoru 1948. Orientace Československa na upevňování spojeneckých a bratrských svazků se socialistickými zeměmi našla pak svůj výraz v řadě dvoustranných smluv o přátelství, spojenectví a spolupráci, které Československo uzavřelo s evropskými lidově demokratickými státy v návaznosti na spojeneckou smlouvu se Sovětským svazem z r. 1943.⁵⁾

Zajišťování mezinárodní bezpečnosti Československa a podmínek pro rozvoj socialistické společnosti v Československu — obdobně jako i v dalších bratrských zemích — nebylo snadné. Západní imperialistické mocnosti vycházely v té době z přesvědčení, že mají mocenskou převahu nad socialistickými státy a že se jim podaří změnit poválečné uspořádání v Evropě ve prospěch kapitalismu. Hlavním nástrojem imperialistického boje proti socialistickým zemím v Evropě se stalo agresivní seskupení západních zemí, Severoatlantický pakt, uzavřený v r. 1949, do něhož byla zapojena i Německá spolková republika. Hlavní úlohou NATO se stalo společné plánování a koordinace strategie a taktiky boje proti všem socialistickým zemím a provádění intervenční agresivní politiky.

Za této situace nezbylo socialistickým zemím, které dosud budovaly svou bezpečnost na dvoustranných svazcích vzájemné pomoci, nic jiného, než aby budovaly vlastní obrannou organizaci, která by byla účinnou protiváhou útočnému imperialistickému seskupení. Ani v prosinci 1954 vydaná společná výzva Moskevské konference evropských socialistických zemí k zabránění rozštěpení Evropy na vojenské bloky a k zahájení kroků pro vytvoření systému kolektivní bezpečnosti v Evropě nebyla na Západě vyslyšena. Proto byla dne 14. května 1955 sjednána ve Varšavě Smlouva o přátelství, spolupráci a vojenské pomoci.⁶⁾

⁵⁾ Viz *Dokumenty československé zahraniční politiky 1945–1959*, Praha 1960, str. 167 a násl.

⁶⁾ Tamtéž, str. 322.

Hlavním cílem této smlouvy vždy bylo a zůstává zajištění míru a bezpečnosti v Evropě. K němu byly zaměřeny všechny prostředky posílení společné obrany členských států proti agresí i opatření ke koordinaci jejich zahraniční politiky, zakotvené ve smlouvě. Členové organizace Varšavské smlouvy považovali zřízení své organizace za dočasný krok, vyvolaný protimírovými akcemi západních imperialistických kruhů. Současně jak usilovali o zabezpečení své obranyschopnosti, kladli si za úkol usilovat o vytvoření systému kolektivní bezpečnosti v Evropě, založeného na účasti všech evropských států bez ohledu na jejich společenské zřízení. Smlouva také předvídá v článku 11, že pozbude platnosti dnem, kdy vstoupí v platnost celoevropská smlouva o kolektivní bezpečnosti.

Po únoru 1948 se československá zahraniční politika řídila generálními liniemi socialistické výstavby, schválené IX. sjezdem Komunistické strany Československa v roce 1949. Jako neoddělitelná součást programu výstavby a rozvoje socialistické společnosti byl vytyčen a v praxi uskutečňován úkol všestranně upevňovat bezpečnost a mezinárodní postavení Československa, usilovat o rozvoj nejužší spolupráce s první socialistickou zemí, Sovětským svazem a s dalšími bratrskými socialistickými zeměmi. Všestranný rozvoj spolupráce a vzájemné pomoci mezi Československem a socialistickými zeměmi zahrnul všechny oblasti a na základě uplatňování zásad proletářského internacionalismu prohluboval obsah a zdokonaloval prostředky a formy vzájemných styků a spolupráce. Byl založen a postupně zdokonalován a rozvíjen celý široký systém mezinárodněprávních smluv a dohod, který zejména v hospodářské a vědeckotechnické oblasti se stal účinnou a postupně neodmyslitelnou součástí plánovitého zabezpečování socialistické výstavby a rozvoje zúčastněných zemí i celého jejich společenství.

Československo-sovětské spojenectví a spolupráce znamenalo pro československý lid oporu a jistotu v boji proti imperialistické hrozbě i hospodářským nátlakům a nezbytnou pomoc jeho budovatelskému úsilí — konkrétně v ekonomické oblasti zabezpečováním sovětských dodávek surovin i strojů, dlouhodobým zajištěním vývozů československých výrobků do Sovětského svazu i obětavou pomocí nejrůznějších specialistů, zejména ze všech oblastí vědy a techniky. Nemenší význam pro socialistický vývoj Československa měl rozvoj styků ve všech oblastech společenského života, nejvíce v oblasti kulturní, přinášející prohloubení poznání života národů Sovětského svazu a jeho všestranné tvůrčí dynamiky, uskutečňující v praxi ideje marxismu-leninismu.

XIII. sjezd KSČ v r. 1966 potvrdil leninskou tezi o bohatosti a rozmanitosti forem a cest přechodu k socialismu a současně zdůraznil, že úspěchy revoluční činnosti jsou nerozlučně spjaty se společným postupem komunistických stran v zásadních otázkách současné etapy. Tato správná generální linie Komunistické strany Československa však nebyla plně dodržována. V dalších letech se začaly v Československu, především v masově sdělovacích prostředcích a na teoretické frontě, projevovat nacionalistické a protisovětské nálady a tendence spolu se zpochybňováním třídního pojetí revolučního boje a dalších základních principů socialismu. Postupně

připravovaný a rozvíjející se nástup vnitřních i vnějších revizionistických a pravicově oportunistických sil se zaměřil i na revidování zahraničně politické koncepce socialistického Československa. Docházelo ke kritice dosavadní československé zahraniční politiky a narůstaly protisovětské projevy. Propagovaly se netřídní přístupy k rozvíjení styků s kapitalistickými zeměmi a postupně se začaly nejen v propagandě, ale i prakticky narušovat styky se socialistickými státy, včetně ekonomické oblasti.

Po lednu 1968 síly pravice svůj nástup rychle zintenzivnily, přešly ke stále otevřenějším útokům proti Sovětskému svazu a ostatním bratrským socialistickým zemím se stále zjevnějším cílem — vytrhnout Československo ze socialistického společenství. Rostly nacionalistické tendence, zdůrazňovala se „nezávislost na Sovětském svazu“. Pravicoví oportunisté spolu s otevřeně kontrarevolučními živly vystupovali proti principům proletářského internacionalismu a třídnímu přístupu k řešení mezinárodních vztahů a zahraniční politiky Československa. Požadovali revizi Varšavské smlouvy, zrušení našeho členství v Radě vzájemné hospodářské pomoci, reorientaci hospodářských a obchodních styků Československa na Západ, obnovení diplomatických styků s agresivním Izraelem atd.

Tehdejší stranické vedení těmto negativním jevům nečelilo zavčas a dostatečně účinně, nechtělo vidět narůstání nebezpečí kontrarevolučního zvratu, ani mezinárodní důsledky tohoto krizového vývoje v Československu, nedbalo hlasu socialismu věrných sil v zemi, ani nesčetných varování a výzev bratrských socialistických zemí. Československo se dostalo na sám práh otevřené kontrarevoluce, hrozící krvavým konfliktem v zemi. Tomuto vývoji se však podařilo zabránit díky internacionální pomoci SSSR a dalších bratrských socialistických zemí v srpnu 1968. Tato pomoc byla v dané situaci pro zastavení nástupu kontrarevoluce naprosto nezbytná, neboť „srpnová internacionální akce na záchranu socialismu v ČSSR vytvořila pevné zázemí pro československé komunisty, kteří díky této pomoci mohli plně rozvinout vlastní politický zápas proti kontrarevolučním, protisocialistickým a pravicově oportunistickým silám a překonat politickými prostředky kontrarevoluční hrozbu věci socialismu v ČSSR“.⁷⁾ Strany a vlády bratrských zemí jednaly tak v souladu s principem socialistického internacionalismu a pomohly uchovat v Československu socialistické zřízení.

Proces obnovy socialistického zřízení v Československu byl složitým a vleklým politickým bojem. K rozhodujícímu obratu došlo po dubnovém plenárním zasedání ÚV KSČ v roce 1969, kde bylo zvoleno nové vedení KSČ, které energicky nastoupilo cestu opětného a důsledného uplatnění socialistických principů ve všech oblastech života československé společnosti. S postupující konsolidací ve stranickém a státním životě a s porážkou bloku pravicových, oportunistických a protisocialistických sil, se zároveň posilovalo mezinárodně politické postavení státu. Československá socialistická republika postupně obnovila vzájemnou důvěru a všestranně rozví-

7) Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ, schválené plenárním zasedáním ÚV KSČ 11. 12. 1970 a XIV. sjezdem KSČ 29. 5. 1971.

nula soudružské vztahy se Sovětským svazem a dalšími socialistickými zeměmi.

Nejvýznamnější událostí v procesu upevňování bratrských vztahů se Sovětským svazem, které jsou hlavní a trvalou zárukou naší bezpečnosti a nezávislosti, bylo podepsání nové Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSSR a SSSR dne 6. května 1970 v Praze.⁸⁾

Tato smlouva má mimořádný historický význam pro náš stát i svou důležitost pro celé společenství socialistických zemí. Ve smluvněprávním dokumentu zakotvuje základnu mezinárodního postavení naší republiky i její zahraniční politiky, vyjadřuje nerozlučnou spojitost zásad socialistického internacionalismu s nejvlastnějšími zájmy a potřebami našich národů. Ve smlouvě je vyjádřeno pevné odhodlání obou stran jít po cestě komunistické a socialistické výstavby a zabezpečovat její výsledky a stvrzeno rozhodnutí, že budou neochvějně dodržovat závazky vyplývající z Varšavské smlouvy a důsledně posilovat jednotu a semknutost všech zemí socialistického společenství. Smlouva rovněž vyjadřuje rozhodnou vůli obou smluvních stran usilovat o zlepšení mezinárodní situace, zajištění evropské bezpečnosti a upevnění míru.

Smlouva z r. 1970 ve svých prvních řádcích výslovně potvrzuje věrnost cílům a zásadám československo-sovětské smlouvy z r. 1943. K uzavření nové smlouvy nedošlo proto, že by se ustanovení staré smlouvy stala nadále nepřijatelnými pro smluvní strany. Vyžadovala však nezbytné obnovy a podstatného doplnění, jak to logicky vyplynulo z dějinného vývoje, kterým v prvé řadě prošel v poválečných letech náš stát, naše vztahy a spolupráce se Sovětským svazem, avšak též mezinárodní situace a vztahy ve světě. Z těchto pohnutek uzavíraly socialistické státy již od poloviny šedesátých let nové spojenecké smlouvy se Sovětským svazem i mezi sebou navzájem. Československo se na tomto procesu obnovování systému dvoustranných spojeneckých smluv rovněž podílelo.

Ideový program pro novou československo-sovětskou smlouvu dalo společné prohlášení, vydané na závěr návštěvy československé stranické a vládní delegace v SSSR, v říjnu r. 1969. Vytyčilo úkol zakotvit ve smlouvě kvalitativně vyšší typ vztahů mezi socialistickými státy a zároveň dalo zásadní charakteristiku jejich náplně, zejména s využitím zkušeností z nedávného období.⁹⁾

Nová smlouva ve srovnání s předchozí upravuje již vztahy dvou zemí, v nichž existuje socialistické zřízení, jehož vedoucími a řídicími silami jsou komunistické strany provádějící politiku na základě učení marxismu-leninismu a rozvíjející vzájemné vztahy obou zemí na zásadách socialistického internacionalismu, třídní proletářské solidarity. Tyto skutečnosti a z nich vyplývající postuláty jsou konkrétně vyjádřeny v textu smlouvy, jak pokud jde o společné třídní cíle pracujících obou zemí při výstavbě socialismu a komunismu, tak pokud jde o jejich společné třídní zájmy při obraně

⁸⁾ Č. 67/1970 Sb. nebo *Mezinárodní právo v dokumentech*, Praha 1974, str. 34 a násl.

⁹⁾ Viz *Rudé právo* z 29. října 1969.

revolučních vymožeností a národní nezávislosti před úklady imperialismu a reakce a při upevňování jednoty socialistického společenství. Přitom celou smlouvou prochází důsledné marxisticko-leninské uplatňování souladu mezi národními a internacionálními zájmy, je v ní konkretizována dialektická jednotu socialistického vlastenectví a proletářského internacionalismu.

Soudruh Husák prohlásil po podepsání nové smlouvy na Pražském hradě 6. května 1970, že „ze zkušeností našeho lidu vyplývá jednoznačný závěr: obnovení naší národní a státní svobody, existence československého státu, celé uplynulé období budování socialismu v naší vlasti potvrdilo nezvratnou zkušenost, že nemůže být ani svobody, ani nezávislosti, ani socialismu pro národy Československa bez nejtěsnějšího bratrského spojení se Sovětským svazem“.¹⁰⁾

Současné i perspektivní zájmy československého lidu na dalším rozvoji a obraně socialistické vlasti jsou proto ve smlouvě plným právem výrazně postaveny do jejich internacionálních souvislostí. Vycházejíce ze zásady, že podpora, upevňování a ochrana socialistických vymožeností lidu každé země jsou „společnou internacionální povinností socialistických zemí“, smluvní strany prohlašují svou vůli dále pokračovat v budování socialismu a komunismu — podnikat potřebná opatření k ochraně socialistických vymožeností lidu, bezpečnosti a nezávislosti obou zemí — a nadále usilovat o upevnění jednoty socialistického společenství.¹¹⁾ Tato ustanovení smlouvy vyjadřují ve třech zásadních tezích obsah pojmu a hlavní postuláty socialistického internacionalismu jakožto základního principu vztahů socialistických zemí v současné historické epoše plněji, než je tomu v jakémkoli jiném mezinárodně smluvním dokumentu. Koncipováno důsledně z třídních pozic dělnické třídy v současné etapě socialistické revoluce a mezinárodní konfrontace s imperialismem tato ustanovení prokazují, jak principiální uplatňování zásady socialistického internacionalismu ve svých výsledcích posiluje suverenitu každého jednotlivého socialistického státu a jejich společenství vcelku.

Jednotlivé články smlouvy konkretizují cíle a zásady spolupráce a vzájemné pomoci v jednotlivých oblastech československo-sovětských vztahů. Přitom smlouva orientuje současný a perspektivní rozvoj styků na nové, vskutku pokrokové metody i oblasti spolupráce a důsledně spojuje dvoustranné styky se zájmy a potřebami mnohostranné spolupráce socialistických zemí. Tak je tomu zejména v ustanoveních o hospodářské a vědeckotechnické spolupráci, o upevňování a rozšiřování všestranných styků pracujících obou zemí, jakož i o spolupráci při provádění zahraniční politiky a při zajišťování obrany pro případ ohrožení či přímé agrese ze strany imperialistických sil.

V oblasti hospodářské spolupráce klade nová smlouva důraz hlavně na rozšiřování a prohlubování mezinárodní socialistické dělby práce a na roz-

¹⁰⁾ Viz Rudé právo ze 7. 5. 1970.

¹¹⁾ Viz 4. odstavec preambule a 5. článek Smlouvy.

voj socialistické hospodářské integrace v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci.

Ve smlouvě je věnována pozornost i rozvoji spolupráce v oblasti vědy, kultury a školství. Zvláštní důraz je v ní kladen na nutnost hlubšího vzájemného poznávání a sblížování národů obou států, zejména cestou spolupráce a přímých styků mezi jejich státními orgány, společenskými organizacemi a pracujícími.

Ustanovení smlouvy, týkající se spolupráce v oblastech zahraniční politiky a obrany, konkrétně reagují na změny v rozdělení třídních sil ve světě a zejména v Evropě v důsledku vítězství nad fašismem i revolučních přeměn v letech od konce druhé světové války. Odráží se v nich zejména skutečnost, že socialistické společenství v čele se Sovětským svazem se stalo v současném světě rozhodující silou, jejíž mezinárodní postavení a aktivní mírová politika bezpečně hájí nezávislost socialistických zemí, a jsou oporou všem pokrokovým silám, brání imperialistickým silám v rozpoutání světového konfliktu a prosazují trvalý mír. Smluvní strany rozhodně potvrzují svou politiku mírového soužití mezi zeměmi s rozdílným společenským zřízením a konkretizují její cíle zejména na oblast Evropy, kde chtějí dále usilovat o vytvoření účinného systému celoevropské kolektivní bezpečnosti.

Mírový charakter nové smlouvy je nesporný. Není proti nikomu zaměřena, nikoho neohrožuje. Nemusí se jí bát nikdo, kdo nechce útočit na naše socialistické země. Na ustanovení o společné obraně členských států Varšavské smlouvy navazuje obdobně, jako v jiných našich spojeneckých smlouvách, závazek přímé a bezpodmínečné vzájemné pomoci v případě ozbrojeného útoku proti jednomu ze smluvních partnerů ze strany kteréhokoliv státu nebo skupiny států.

Toto ustanovení, koncipované v plném souladu s článkem 51 Charty OSN, má rozhodující význam pro zajištění bezpečnosti Československa před všemi nepředvídanostmi, neboť zásadním uplatněním klauzule o automatické a bezpodmínečné vzájemné pomoci v případě napadení vytváří pevnou garancii pro zabezpečení mírových podmínek života a práce našeho lidu. Nejen historické zkušenosti, ale i sám pouhý pohled na mapu ukazují, jak nenahraditelné je československo-sovětské spojení pro obranu československého státu před důsledky případné agrese. Bezpečnost naší země — stejně jako všech zemí Varšavské smlouvy — v podmínkách eventuální soudobé války při použití moderních zbraní závisí především na jaderném a raketovém potenciálu Sovětského svazu. Nová spojenecká smlouva vytváří tedy pevnou základnu pro spolupráci obou zemí a jejich ozbrojených sil při zvyšování obranyschopnosti a všestranném zajišťování bezpečnosti a nezávislosti našich socialistických států.

Československo-sovětská smlouva z r. 1970 vytvořila tak spolehlivou základnu pro další všestranný rozvoj spolupráce obou zemí a stala se konstruktivním vkladem do soudobého mírového zápasu ve světě. Přitom, vyrůstajíc z kořenů nejspolehlivějších a nejzdravějších, směřuje svou koncepcí i konkrétními ustanoveními daleko do budoucnosti. Takovýto její

význam charakterizoval generální tajemník ÚV KSSS L. I. Brežněv v projevu na Pražském hradě 6. 5. 1970 slovy: „Uplynou roky a desetiletí a naše smlouva bude věrně sloužit zájmům sovětského a československého lidu, velké věci míru a socialismu... Naše smlouva vyplývá přímo z toho nepsaného, avšak skutečného bratrského svazku, který vždy spojoval sovětské a československé komunisty, dělnickou třídu našich zemí.“¹²⁾

*

Ve dnech 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou dosáhne nová československo-sovětská spojenecká smlouva již pěti let od svého podepsání. Rozvoj styků a spolupráce mezi oběma zeměmi i ohlas, s nímž se setkala na mezinárodním fóru, prokázaly její cenu a význam v praxi. Osvědčila se jako správný a významný akt, opravdový milník na historické cestě našich národů.

Československo-sovětská spolupráce se v posledních letech rozvíjí s novou dynamikou ve všech oblastech. Přinesla řadu nových významných hospodářských dohod, na jejichž základě byly či jsou realizovány v souladu s integračním programem RVHP zejména společné investiční projekty dosud nebývalého rozsahu anebo významné naše investice, které všechny vytvářejí nezbytnou základnu pro další a moderní rozvoj naší ekonomiky. Realizují se nové projekty ve vědeckotechnické spolupráci. Nově uzavřená kulturní dohoda vytvořila perspektivní základnu pro další zintenzívnění výměny kulturních hodnot i součinnosti jejich tvůrců. Konkrétní výsledky ve všech těchto oblastech a směrech se stávají významnými přínosy pro plnění úkolů XIV. sjezdu KSČ k zabezpečení socialistického rozvoje naší společnosti.

Aktivita Československa v mezinárodních vztazích, zaměřená k cílům, které před mezinárodní revoluční hnutí a celý pokrokový svět postavil mírový program XXIV. sjezdu KSSS, se živě podílí na prosazování koncepce evropské bezpečnosti, jak byla vypracována na zasedáních Politického poradního výboru zemí Varšavské smlouvy. Zároveň dosahuje v kontextu této společné politiky řešení řady problémů v závažných dvoustranných mezistátních relacích v souladu se svými nejvlastnějšími národními zájmy. Mezinárodní postavení a působení Československa se tak všestranně upevňuje a sílí navzdory všem těm protisocialistickým silám, které se v šedesátých letech marně pokusily naši socialistickou linii rozvoje zvrátit a kterým naše současné úspěchy jsou solí v očích.

Historické zkušenosti národů naší země — dávné i současné — svědčí tedy o tom, že nejspolehlivější oporou a nejmocnější zbraní v jejich práci a boji za všestranný rozvoj socialistické společnosti i zabezpečení dosažených výsledků je bratrské přátelství Československa se Sovětským svazem, vyrůstající z třídní solidarity pracujících a založené na zásadách socialistic-

¹²⁾ Viz Rudé právo ze 7. 5. 1970.

kého internacionalismu, přátelství, které je pevným článkem společenství socialistických zemí. Rok 1975 je příležitostí plně si uvědomit, jak je třeba těchto nejcennějších hodnot si vážit, chránit je a upevňovat. Ne náhodou jedním z hlavních cílů, k nimž směřuje veškerá tvůrčí iniciativa našich pracujících na oslavu velkého jubilea, je další posilování a rozvoj věčného přátelství a spojenectví se Sovětským svazem a všemi bratrskými socialistickými zeměmi.